

VOJNI INVALIDI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Uredba o vojnih invalidih in ostalih vojnih žrtvah iz leta 1938

V politično napetih razmerah vojne nevarnosti ni bilo brez pomena, da so bile z uredbo o vojnih invalidih iz leta 1938 vrnjene vse invalidske pravice 16.725 vojnim invalidom in 68.230 vdovam iz prve svetovne vojne, ki so jim bile leta 1929 odvzete, ter da je dobilo invalidsko zaščito tudi 14.700 civilnih žrtev prve svetovne vojne. Uredba je **popolnoma izenačila invalidsko zaščito za vse invalide v vsej državi**. Višina invalidnine je bila odvisna samo od stopnje invalidnosti (vojaški čin ni več vplival na to), premoženjsko stanje upravičenca je vplivalo samo na pravico do draginskih dodatkov.

Uredba je zagotavljala ustrezno državno zaščito invalidov in družin padlih v vojni ter zaščito družin umrlih vojnih invalidov. V tem obdobju se je število invalidov in družinskih članov padlih v vojni že močno znižalo; umrljivost vojnih invalidov je znašala okrog 8 odstotkov letno in je po oceni državne komisije za projekt invalidskega zakona naraščala vsako leto za en odstotek. Zviševalo pa se je število družinskih članov umrlih vojnih invalidov (predvsem vdov), ki so imeli pravico do državne invalidske zaščite.

V tem času je bilo članstvo v združenjih vojnih invalidov obvezno. S tem je zveza vojnih invalidov kot invalidska organizacija ponovno dobila pristojnosti sodelovanja pri reševanju invalidskih zadev, kot jih je imela do leta 1925. Na primer, predstavniki invalidskih organizacij so bili člani različnih državnih komisij, kot je komisija za pregled invalidov in določanje stopnje invalidnosti. Članarina je znašala 1 % vseh invalidskih prejemkov in so jo pobirali ob izplačevanju invalidnin.

Med drugo svetovno vojno je invalidska zaščita delovala v omejenem obsegu. Na nemškem okupacijskem območju so uveljavljali nacistični sistem invalidske organizacije, delovanje Združenja vojnih invalidov Jugoslavije pa prepovedali in organizacije razpustili. Obveznosti do vojnih invalidov so prevzele okupatorske države in »države pridobitnice« s sporazumom o delitvi premoženja in obveznosti bivše države Jugoslavije. Rimski dogovor o delitvi državnih obveznosti, ki je bil potrjen 22. julija 1942 na konferenci, je določil obveznosti do vojnih invalidov, ki so jih prevzele okupatorske države oziroma države pridobitnice v naslednjem razmerju. Nemčija je prevzela 5 odstotkov obveznosti, Italija, Madžarska in Bolgarija po 8 odstotkov, Neodvisna država Hrvaška 42 odstotkov in Nedićeva Srbija, ki jo je zastopala nemška vlada, 29 odstotkov obveznosti. Izplačevanje invalidskih pokojnin pa je bilo omejeno glede na izvajanje oblasti samo v krajih in mestih, kjer je bilo to možno in če so to omogočala razpoložljiva materialna sredstva. Vojni invalidi so med vojno živeli težko, pestile so jih vse vojne tegobe, vsestransko pomanjkanje in neustrezna zdravstvena zaščita. Med vojno je umrla več kot tretjina vojnih invalidov.

Leta **1945** (30.9.) so se vojaški (vojni) invalidi ponovno organizirali v **Zvezo vojaških vojnih invalidov Slovenije (ZVVIS)**, ki se je leta 1962 združila z Zvezo borcev NOB Slovenije.

Zveza vojaških vojnih invalidov Slovenije je združevala vojaške vojne invalide, družine padlih borcev, družine umrlih vojaških vojnih invalidov in mirnodobne vojaške invalide. Organizirana skrb za ranjence in invalide ter njihova zaščita sta bili sicer ena največjih moralnih obvez narodnoosvobodilnega gibanja že med vojno. Na osvobojenih so začeli nastajati prvi invalidski domovi, nastajajoča nova oblast pa je še med vojno sprejela prve zakonske akte o zaščiti invalidov. Humanitarna plat narodnoosvobodilnega boja je bila visoko poudarjena še posebej v skrbi za ranjence.

Prva Republiška skupščina ZVVIS leta 1957 je bila neke vrste vmesna faza k združitvi treh družbenopolitičnih organizacij (Zveza borcev narodnoosvobodilne vojne, Zveza vojaških vojnih invalidov ter Združenje oficirjev in podoficirjev) leta 1961, ki so se na V. kongresu 28. junija v Beogradu združile v eno organizacijo: Zvezo združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije. S sklepom je bilo določeno, da **Zveza vojaških voljnih invalidov v občini nadaljuje z delom po imenoma »Združenje vojaških vojnih invalidov«.**

Podan je bil predlog, da do združitve pride na ravni pokrajin, republik in federacije, medtem ko bi v občinah ostale vse tri organizacije ločene. Po dejanski združitvi leta 1962 pa so bili vojaški invalidi Slovenije organizirani v posebnih sekcijah in komisijah, ki so delovale v krajevnih združenjih in pri območnih združenjih borcev NOB.

Po koncu vojne jugoslovanski patriotizem v invalidih ni videl zgolj ljudi, ki jim je treba odplačati dolg za njihov prispevek v osvobodilni vojni, pač pa tudi potencial, ki lahko kljub invalidnosti pomaga zgraditi novo, socialistično družbo. Med drugim so invalidska združenja dobila v upravljanje številne trgovine, trafike, loterije, gostinska in obrtna podjetja ter tudi manjše tovarne in kmetijska posestva, na katerih so se zaposlovali invalidi. Po letu 1951 te gospodarske družbe preidejo v samoupravljanje delavskih svetov v delovnih organizacijah, ki so zaradi zaposlovanja invalidov dobile poseben status in razne olajšave. Zveza je ustanavljala tudi invalidska podjetja, konec leta 1947 jih je delovalo že 342.

Spremenjen odnos do invalidov v povojni jugoslovanski družbi so nakazali že medvojni odloki, kot je odlok o redni pomoči invalidom in družinam padlih borcev iz leta 1944, po vojni pa so bile s 35. členom ustave Federativne ljudske republike Jugoslavije njihove pravice celo ustavno zaščitene (*Država zagotavlja vojnim invalidom dostojno življenje in brezplačno usposabljanje za delo*). 25. maja 1946 je bil sprejet zakon o vojnih invalidih, ki je bil nato dopolnjen ali spremenjen še večkrat: leta 1950 dvakrat, leta 1952, ko je bil uzakonjen invalidski dodatek, leta 1957, 1958, 1959 prav tako dvakrat ter pozneje še nekajkrat. Pravice so obsegale splošne invalidske pravice, zdravstveno zaščito, rehabilitacijo, zaposlitev in posebno zaščito v delovnem razmerju, posebne pravice pri invalidskem in pokojninskem zavarovanju, pomoč pri opremlitvi novorojenega otroka, brezplačno vožnjo in druge ugodnosti ter nadomestilo in pomoč v primeru smrti. Poleg osebnih in družinskih invalidnin so pravice obsegale še dodatek za nego in pomoč druge osebe, invalidski dodatek, dodatek za otroke, poseben dodatek za šolanje otrok padlih borcev in poseben dodatek upravičencem, ki stalno živijo v tujini. Vsi ti dodatki so bili mesečni. Vojni invalidi so bili razvrščeni v deset skupin.

»Leta 1962 se je Zveza vojaških invalidov Jugoslavije pridružila Zvezi borcev NOV Slovenije kot komisija za pravice VVI NOB. V tem obdobju sem bila nekaj let članica predsedstva Glavnega odbora Zveze borcev. O problemih invalidov in članov družin smo pogosto razpravljali na sejah in ugotavljali, da se problemi z oskrbo tehničnih pripomočkov, reševanje stanovanjskih problemov in zaposlovanja ne rešujejo dovolj hitro in se ne prilagajajo zdravstvenemu stanju vojnih invalidov. Ob dejstvu, da je pravice in dolžnosti vojnih invalidov urejal poseben zakon, smo si vojni invalidi želeli svojo organizacijo.« pripoveduje Dragica Rome, vojaška vojna invalidka NOB iz leta 1943, ki je bila pred 20imi leti članica iniciativnega odbora za ustanovitev ZDVIS in delegatka skupščine, ki je sprejela sklep o ustanovitvi.

Kljub stalnemu dopolnjevanju zakonodaje, pa so bili vojaški mirnodobni invalidi popolnoma izenačeni z vojaškimi vojnimi invalidi šele leta 1959 z **Zakonom o mirnodobnih invalidih**. Civilni invalidi vojn so dobili svoj prvi zakon o civilnih invalidih vojne leta 1978 in je bil nekajkrat popravljen, zadnjič leta 1990. Z zakonom so imeli manjše pravice kot vojaški invalidi. Od 1. januarja 1993 so bile z novim **Zakonom o civilnih invalidih vojn**, sprejetim v Skupščini Republike Slovenije 18. novembra 1992, tudi njihove pravice izenačene s pravicami vojaških invalidov.

Do sprejetja novega slovenskega zakona o vojnih invalidih sta veljala stara zakona

Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), to sta **Zakon o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev**, sprejet leta 1981 in zadnjič spremenjen 1990,

ter slovenski zakon, **Zakon o vojaških invalidih**, sprejet 1978. leta in zadnjič spremenjen leta 1988.

Predlog Zakona o vojnih invalidih so vojni invalidi dočakali brez lastne organizacije in legitimnega predstavnika v državnih organih. Šele z ustanovitvijo **Zveze društev vojnih invalidov Slovenije**, 19. decembra 1994, so vojni invalidi lahko enakopravno sodelovali v postopku sprejemanja zakona o vojnih invalidih. Ustanovna skupščina zveze je kot ključno opredelila takojšnje interveniranje pri pristojnih organih v zvezi z nastajajočo zakonodajo.

Vlada Republike Slovenije je 9. 2. 1994 prvič obravnavala predlog Zakona o vojnih invalidih. Prvi predlog zakona o vojnih invalidih je bil objavljen v Poročevalcu Državnega zbora številka 10, 8. 3. 1994. Ko je bil predlog zakona o vojnih invalidih v prvi obravnavi v letu 1994 še ni bilo organizacije, ki bi zastopala interese vojnih invalidov. Predstavniki ZZB NOB Slovenije niso mogli biti, zato je bilo potrebno ustanoviti samostojno organizacijo vojaških invalidov. Ko je bil predlog zakona o vojnih invalidih v drugi obravnavi 24. 1. 1995 in tretji obravnavi 20.7. 1995 je že bila ustanovljena Zveza društev vojaških vojnih invalidov Slovenije, ki je zastopala interese vojaških invalidov. Zakon o vojnih invalidih je bil sprejet v Državnem zboru 17. oktobra 1995, v Uradnem listu št. 63 je bil objavljen 6. novembra 1995 in je začel veljati 1. januarja 1996. Do uveljavitve slovenskega zakona o vojnih invalidih sta v Sloveniji veljala Zakon o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev iz leta 1981, objavljen v uradnem listu SFRJ in Zakon o vojaških invalidih iz leta 1974, ki je bil večkrat spremenjen in dopolnjen, tako, da je bil objavljen čistopis novega zakona v uradnem listu SRS leta 1990.

Viri:

Vojni invalidi : pravna zaščita in organiziranost vojnih invalidov na Slovenskem / Peter Pavel Klasinc ... [et al.]; [uredil Božo Repe]. – Ljubljana : Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, 2005

Zbornik Zveze društev vojnih invalidov Slovenije 1994-2004 / odbor za pripravo zbornika: Ivan Pivk ... (et al.), Ljubljana: ZDVIS, 2004

Zbornik Zveza društev vojnih invalidov Slovenije:15 let / (glavna urednica zbornika Aleksandra k. Kovač). – Ljubljana: ZDVIS, 2009